

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díj:		A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják. — Kéziratokat nem adunk vissza.	A lap szellemi részét illető cikkek a szer- kesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénz- tárnoki —, az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatalnak küldendők.
Egész évre	4 frt.		
Félévre	2 „		
Negyedévre	1 „		

Miben áll a szabadság?

E szóra szabadság, a népek millióinak szívét különös érzés fogja el. A mely nép, nemzet a valódi szabadság eszméjének hatása alatt munkálja boldogságát, annak szíve e szóra szabadság hangosabban dobog s keblét a mult emlékezeténél a lét nemes útadata édes örömmel árasztja el. A mely nép pedig az igazi szabadság eszméje elől elzárkozik, vagy ha azt elfogadta is, de később rosszabb értelmezve szenvedélyeinek szolgálatába vonta: annak szíve a „szabadság“ szónak említésénél keserű fájdalomtól vérzik.

A világ összes emberisége a szabadság után vágyott és vágyik ma is, mert érzi, hogy ez a jólét egyik tényezője. Amde a szabadság az embert csak úgy boldogíthatja, ha a törvények határain belül működve, rendeltetésünknek megfelel. Ilyen szabadságot pedig egyedül csak a kereszt tanából méríthetünk.

Az egyén, a család, a társadalom, a nemzet csak akkor juthat boldogító szabadság ismeretére, midőn a gólgotai diadal jelvény főszege eszméi levének az emberi cselekvések irányelvei. Ezekből tanul meg az ember, hogy az igazi szabadsághoz kettő kívántatik, t. i. hogy a cselekvő személy önkéntesen működhessek; azután hogy a tett megtiltva ne legyen. Miért is „a valódi szabadság“ — mint Montesquieu mondja — *abban áll, hogy tehessük a jót, mit akarnunk kell, is ne kényszeríthessünk arra, amit akarnunk nem szabad.*

De hát mi szabad és mit kell akarni? Azt, mit az isteni és emberi törvények meghatároznak. Csak addig terjed a szabadság, a meddig a törvény határai tartanak; azontúl nincs szabadság. Mert mind az, mi a törvény határain túlcsapog, már nem szabadság, hanem csak szabadság vagyis tilosság, zsarunkság. Jogosan mondja tehát Jules Simon, hogy „azon theoretikusok, kik abszolút korlátlan szabadságot követelnek, önmaguk ellen törnek s megrontják a szabadság eszméjét, mert kivétel nélkül mindent szabadon cselekedhetni, nem egyéb, mint a szabadság negatioja, a társadalom és emberiség tagadása. (La libertate I. p. 211).

lunen van, hogy a törvényt nem ismerő akarat-szabadságnak nemcsak egyesek, de nemzetek lettek szerencsétlen áldozatai. — Az ilyen szabadság lángba borítja a világot, gyilkol, ront, pusztít. — A hol meg erősödhetik, ott patakként folyik az egyenlő szabadságra teremtett emberek vére. — Az abszolút szabadság elnyomja az igazságot, feldúlja a társadalmi rendet, elrabolja az emberi szív békéjét és megsemmisíti annak nyugalmát.

A ki ilyen szabadságot óhajt, azt a régi pogányság emez elve vezérli: „libertas est facultas faciendi quod velis“. Ezen elv szerint szabadságot kíván a jónak és rossznak egyformán való végbevitelére. Nem akarja tudni, hogy a valódi szabadság nem egyéb, mint képessé tenni azt, mi a természeti és isteni törvényeknek és az ezekből folyó emberi törvényeknek megfelel, — egy szóval a jónak szabadsága. — Pedig csak a jónak véghezvitelében nyilvánuló szabadsággal használhatja az ember az ő erejét végecélljának elérésére; csak így biztosíthatja létét, ennélkül aláassa, megsemmisíti erkölessi életét.

Ez az egyetlen szabadság, melyre mindenkinek független joga van s melyet sérteni senkinek sem szabad. Az ilyen szabadság, a legfőbb isteni tekintélynek van alárendelve és éppen ezen alárendeltségből nyeri a legyőzhetetlen ellenálló erőt mindazon hatalmak ellen, melyek a szabadságba való beavatkozást igen gyakran megkísérik.

A valódi szabadság tehát Isten, a legfőbb tekintély iránti engedelmesség áldozataiból fakad. Miért is ha az egyén, a társadalom ezekre már elveszté erejét, többé a szabadságra nem érdemes, de nem is képes és nem marad egyéb számára, mint a nehéz szolgaság rabigája.

Isten midőn létet ad a nemzeteknek, akkor egy szersmind azt akarja, hogy minden nép, minden nemzet szabadon, de egyúttal hasznosan is törekedjék végecéllja felé. Erre pedig csak azon alap-igazságok képesítik, melyeken az ember erkölessi életrendjének bázisa nyugszik. Minden, a mit e rend ellen tesz, saját élete ellen van intézve. — Igen! mert a ki e rend ellen cselekszik, az elfordul Isteutól, a minden igazság forrásától, annak szemei nem nézik sem a

törvény, sem a jog szentségét. Az ilyen egyén a zsarnokságban látja a jogot és az istentelenség tényeiben nyilvánuló szenvedélyt állítja fel törvénynek. Pedig Isten nélkül nincs jog, nincs törvény, nincs igazság. A hol nincs igazság, ott nincs valódi szabadság, mert a mi nem igazságos, az nem is szabad.

Azért szerencésnek és boldognak csak azon társadalmat mondhatjuk, melyben az igazság méltó tisztelben részesül. Hisz ezáltal a polgári törvény összhangzásba jó az isteni törvényvel s így a társadalom tagjai a valódi szabadságon kívül más szabadságot nem kívánnak.

De hol van ez a szerencés, boldog társadalom? Hol van az a nép, melynek élete az igazi szabadság jogkörében az emberi méltóság valódi fényétől ragyog? Megvallom: nem tudom merre van ennek hazája! Mert ha szétekintek a föld kerekéségén és nézem a ma élő nemzetek sorát, úgy találok, hogy többé-kevésbé mindenütt a racionalizmus és ennek törvényes sarja a liberalizmus uralkodik. Ezek pedig dühös szenvedéllyel ádáz harcot vívnak a valódi szabadság ellen.

Hisz azt tanítják, hogy az ember azért szabad mert céljának ő a teremtő oka és az emberi szabadság nem egyéb mint egy önmagától függő természeti erő s így bármit tegyen, minden jótól teljesen független. Ezek szerint az ember egyedül önmagaért él és a társadalom, melynek tagja, magában bírja célját és irányelveit. Es midőn ezen tan a népek szívében visszhangra talál, csodálkozhatunk-e, ha az úgynevezett felvilágosultság szájhős hirnökei a valódi szabadság sárba tiprásával mindenütt amaz elvet hangoztatják, hogy az állam-törvény minden cselekedetünknek legfőbb törvénye és az ember testétől-lelkéstől az állam abszolút tulajdona? Ki csodálkozik, ha ily módon az államhatalom vas abszolútizmusa az igazi szabadságnak még csak eszméjét sem akarja megtűrni az ember lelkében? Ki nem látja, hogy a szabadság méltósága egyidejűleg az egyén életével az önistenítő állam Molochjának esik áldozatul?

Ime a liberalizmus szabadság helyett a zsarnokságot és ennek ellenkezőjét a szolgátságot szüli; a mit csak az tagadhat, a ki a jelenkor eseményei előtt szemet huny.

De hát mit is adhatna egyebet a liberalizmus? Hisz elvei azon ponton érik el a határt, a hol Isten léte az ember lelki szeméi elől eltűnik. Ennek el-tűntével az istentelenség gonosz elvei mély sötétséget borítanak az ember lelkére, a mi mi nem lát semmi jogot, nem ismer semmi kötelességet, nem tud az igazság szentségéről semmit; előtte már nincs szellemi világ, nincs erkölcsi rend. Ezen pontnál pedig uralkodik az erősebb és szolgátságba vettetik a gyenge.

Hát szabadság-e ez? Ez nem szabadság! Ez kibonyolása az isteni és természeti jogon alapuló szabadságnak! A ki ilyen szabadsággal akarja magát és nemzetét boldogítani, az csak a sirt ássa meg,

melyből az öngyilkos nemzet soha életre nem fog támadni, mert:

Népben, a mely Istent tagadni vakmerő
Nincs boldog létalap, nincs erkölcsi erő.

Kovács Mihály.

A pap a betegágyánál.

(Folyt.)

A betegek áldozása.

A betegek áldozásáról a szükségeseket már előadta mi az oltariszentség alanyáról szóló cikkekből; névleg akadály-e az utálatos betegség? mit tegyünk, ha az áldozó hányási ingerben szenved? köteles-e a beteg az éhomság parancsát megtartani? áldoztathatók-e az elmebetegek? az epileptikus? süketnéma? vak-süketnéma? mi a teendő nyelési nehézségek esetén? ha egészen közel a halál, nem szabad áldoztatni?

Az utolsó kenet.

Az utolsó kenet alanya „homo baptisatus, adultus, gra-viter decumbens, seu de vita periclitans“; tehát fekvő beteg és pedig halálveszedelemben forgó beteg, de a halálveszély nem szükséges, hogy közeli, biztos és közvetlen legyen, ellenkezőleg a Catech. Rom. szerint p. II. cap. 6. gravissime peccant parochi, qui illud tempus aegroti ungerendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat — elég ha a halálveszély valószínű, direct veszély vagy lehetséges, bár távoli; ha észszerűen feltehető, hogy kedvezőtlen lefolyás esetén halállal végződhetik a baj. És ez a feltétel annyira szükséges, hogy az ennek hiányában kiszolgáltatott utolsó kenet érvénytelen, lig. sz. Alf. VI. 712. „Si conferatur infirmo communi morbo i. e. non gravi morbo i. e. non periculose laboranti, non est validum. Additque Quintanadvena mortaliter peccatum fuisse.“ Tehát szükséges, hogy halálosan beteg legyen a felvevő, azaz veszélyesen beteg, úgy, hogy kedvezőtlen lefolyás esetén beiehalhat; vagyis a melynél megvan észszerűen feltehető a halálos kimenetel lehetősége.

Ehhez a ponthoz evidenter a PM. van hivatva commentárt adni, azért a PM. írók elő szokták itt sorolni, mely betegségek lehetnek életveszélyesek.¹⁾ Természetesen nem ide való az összes veszélyes betegségeket, a nem gyakoriakat is felsorolni, és lefolyásukat leírni, mert akkor az egész Pathológiát kellene ide átvenni.

A betegségeket különféleképp lehet csoportosítani: ismert felosztás akut és chronikus, azaz heveny és idült betegségek csoportosíthatók a főbb életszervek szerint, L. Olfers. 121., vagy a betegség neme és oka szerint, Capellmann. 171. A halál oka rendszeren valamely főbb szerv súlyosabb functio-zavara; azért a főbb halálos betegségeket Olfers így csoportosítja²⁾: a) veszélyes agy- és idegbetegségek: agy- vagy gerincagyrázkódás, títés vagy esés folytán (Commotio cerebri, medullae spinalis) — az agy, gerincagy állagának sérülése, fejbeverés stb. folytán — az agy véredényeinek felpattanása okozza az agyszélhűdést (Apoplexia), a mely vagy rögtön halált okoz, vagy részleges szélhűdést, a mely azonban isméllődhetik — agyvelő, háterginc és agyhártya-gyulladás (Encephalitis, Meningitis), napszúrás (Insolatio) — az idegrend-

1) Capellmann. PM. 170. kk. Olfers. PM. k. 121. k.

2) Cf. Marx PM. 149.

szert megtámadó mérgek: Strychnin, Blausäure, Pfeilgift stb. — egyéb veszélyes betegségek, melyek a központi idegrend szerrel állnak összefüggésben: merevgörce, Starrkrampf (Tetanus és Trismus), a betegágyas nő és az újszülöttek görcei (Eclampsia parturientium et neonatorum) — a chronikus agy- és idegbetegségek vagy szélhűdésre vagy elmebeteg ségre vezetnek, de magukban véve nem tekinthetők a fenti értelemben életveszélyeseknek — egyéb idegbetegségek, minők a Hysteria, Vitustánc (Chorea), Hypochondria, nyavalyatörés (Epilepsia) csak kivételesen directe életveszélyesek.

b) Az emésztési szervek veszélyes betegségei: gyorsan növekedések a bázisgingban (pl. Medullarcarcinome Oesophagi) — gyomorgyulladás (Gastritis), főképp ha maró mérgek okozták, minők: foszfor, arzénik, kénsav — gyermekek, agok és gyenge embereknél az akut gyomor vagy bélkatarus hevesebb esetei (cholera nostras) is veszélyesek — gyomordaganat (Ulcus perforans) mihelyt vérzésekkel jár — Unterleibsschwinducht, altesti aszkór, a belek, vagy bélfödornyir-mirigyek akut tuberkulózisa — basbártyagyulladás (Peritonitis) — az akut májgyulladás (Hepatitis) és evesgyulladás (Nepbritis) különféle alakjai, — húgyhólyag-gyulladás (Cystitis) — a belek elzáródása (Miserere), akár a belek összekuszálódása (Volvulus vagy Invaginatio) vagy beszorult sérv (Herniae incarceratae) okozza — végül a bélesatorna vagy a hozzátartozó mirigyek megsebesítése, izúzódása, szakadása — ellenben az epékő kőlika félelmetesnek látszó tünetei dacára, általában szólva, nem fenyeget direct életveszélylyel — életveszélyes az Ischuria acuta, vizelési nehézségek, kivált az öregeknél.

c) A vérkeringés szerveinek betegségei: szivbártyagyulladás (Endocarditis et Pericarditis) — a viszér-gyulladás (Phlebitis), vastagabb véredények sérülése, nagy vérvesztéses a tüdőből (Haemoptysis), a gyomorból (Haematemesis et Me-laena), az anyaméhből (Metrorrhagia), sőt az orrvérzés (Epistaxis) is életveszélyes lehet, ha erős és tartós, — mérges anyagok felszívódása a vérbe, minők: genyfelszívódás sebek vagy daganatokból (Pyæmia), hogy keveredése a vérbe a különféle vese és húgyhólyagbajok esetén (Uræmia), továbbá lépene, vesztesség, takonykór; ide tartozik a betegágyasok láza is (Puerperalfieber) — nagyobb testrészt leszakítása, összezúzódása — oly operatio, a mely nagy sebet okoz, minő pl. a combtövében levágni a lábat vagy nagy daganat kivágása vagy ha nevezetesebb izületet vág át, vagy ha a fej, mellkas, gyomorüreg felnyitásával jár, akkor eo ipso életveszélyes a műtét, — végül véredények elmeszesedése.

d) A lélegzési szervek veszélyes betegségei: a torokgyik (Angina cruposa et membranacea), difteritisz (Angina diphtheritica) — tüdőgyulladás (Pneumonia), mellhártyagyulladás (Pleuritis), tüdőöszög Lungenbrand (Gangraena pulmonum), tüdővész, galoppirende Schwinducht (akute Lungentuberkulose) — a tüdő vagy mellbártya sérülése, megsebesítése stb. — végül az akut izületi oszt (Rheumatismus articularum acutus) is könnyen életveszélyessé válhatik, ha, mint rendszeren, a lélegzési és vérkeringési edényeket is afficiálja.

e) Ezekhez járulnak a ragályok, Infectiouskrankheiten, melyek vagy ezt vagy amazt a főbb szervet támadják meg főképpen; ilyenek: a pestis — typhusabdominalis, — cholera asiatica, a cholera nostras is veszélyes, különösen gyermekek

és aggoknál — vérhas, Ruhr, Dysenteria — éhftusz, Hungeroder Fleckentyphus, Typhus exanthematicus — bimbó Variolavera, de néha a Variolais is veszélyes — vörhenyláz, Scharlachfieber, Scarlatina gyermekeknél — Febris intermittens perniciosus, (a közönséges váltóláz nem halálos,) a mocsárláz Malaria, a sárgaláz, a mely azonban rendszeren csak a forró égöv alatt fordul elő, — febris puerperalis — végül Diphtheritis — ellenben a kanyaró Masern, Morbilli, Windpocken, Scarlatina, vörheny, tussis convulsiva (pertussis), szamarhurut többnyire csak a gyermekekre nézve életveszélyes.

f) Bőrbetegségek, vagy sérülések a bőrön is lehetnek veszélyesek, ha nagy kiterjedésűek, névleg az orbánc, die Rose, Erysipelas — égés, fagyás, lúgmarás, ha a test föltüetének egyharmadán túl mennek.

(Folyt. köv.)

A Hunyadiak siremlékei.

A katolikus vallás üldözötésének megszűnése után a hívek a szentek és vértanúk holttetemeit kihozva a katakombákból, eltemették a templom szentélyében, följük oltárt emelve. Ennek példájára azután püspökök, fejedelmek és mind azok, kiknek módjukban volt, igyekeztek a templomba temetkezni. Ezt rendszeren az által iparkodtak kiérdemelni, hogy a templom javára alapítványokat tettek, egyes részeit kiejtették s más egyéb által is méltóvá tették magukat a templomban való eltemetésre. Ezen igyekezet a legújabb időkig fentartotta magát.

A gyulafehérvári székesegyházban is több kiváló egyén siremlékét láthatjuk. Hunyadi János, ki a székesegyháznak igen nagy jótöveje volt, még életében abbéli óhaját fejezte ki, hogy a gyulafehérvári templomban akar nyugodni. Öcsését, Jánost, a ki udvari katona volt 1434-ben már ide temették. Zimonyban 1456-ik évi augusztus 11-ikén bekövetkezett halála után őt magát, végre fiát, a Budán 1457 március 14-ikén elfogott ugyanazon év március 16-ikán gyulázatosan kivégzett, ifjú Lászlót is a székesegyházba temették. Első ízben Hunyadi Lászlót Budán temették el, de azután 1458-ban Mátyás Gyulafehérvárra, apja mellé temettette.

A hagyomány szerint Hunyadi János sírja eredetileg a föltárr közelében volt. Jelenleg a székesegyház nyugati főkapuján belépve, jobb oldali, vagyis déli mellékhajónak mindjárt második mezőjében látjuk, hozzánk legközelebb, Hunyadi János kormányzó testvéröcsésének, az 1434-ben elhunyt János vitéznek késő góth stílusú sarkophagját, hossz-tengelyével az északdéli irányban fektetve. Ifj. Hunyadi János siremléke hosszukás, négyszögű hasáb, kis, 34 cm. magas alapzaton, mely felett a sarkophag törzse a lábazati párkány közvetítésével megvékonyodik. Felül a koronázó részt egy nagy kőlap alkotja (hossza = 2.14 m., szélessége = 0.84 m.) szegélyén egyszerű, késő góth párkánnyal, e felett fekszik János vitéz alakja vaspáncélba öltözve, mely derekán alul pikkelyes páncélba megy át. A lábszárak teljesen hiányzanak. Az alak lábait fekvő oroszlánon nyugtatta; jobb oldalán

lándzsa, bal oldalán kardja feküdt, melyet a derékhoz szépen díszített szíjazat tartott. A hős fejét vassisak fűdte. A fedőlap részfűjén gót betűs felírás van, és pedig a keleti oldalon:

tumulatus. miles. iohannes. vocatus. frater. gubernatoris.
sit. iunctus. celicis. choris.

natois. sit. iunctus. celicis. choris.

Az északi oldalon:

anno. dni. m. cece xxxxi. de.

Folytatásaként a nyugati oldalon:

huniad. z̄ c. bic. est. tumalatus. ioh̄es. miles.
innior. de. huniad. vocatus. frater. eius.

A déli oldalon levő rész nem olvasható. E felirat értelmé röviden a következő: János nevű vitéz, a kormányzó testvére, az égiek karába soroztatott 1434-ik évben.

Az oldalakat a késő góth stýlre jellemző halbólgyak alakú (flamboyant) díszítés tagozza, a három szabad oldal közepén góth keretelésben foglalt cimerepajzsokkal. Keleten az egyfejú sas, kiterjesztett szárnyakkal, északon faúgon álló és csőrében gyűrűt tartó holló, mint a Hunyadiak címere s nyugaton a négy pólya tölti ki a cimerepajzsok mezejét. A sarkophag magassága 0.89 m. Az egész nagyon megrongált állapotban van, különösen pedig az emlékek fal felé eső vége.

A síremlék anyaga meglehetősen egyenletes színű vörös márvány. —

János vitéz, miként őt a sarkophag felirata nevezi, a kormányzó testvér öcsese, bátyjával együtt a törökök réme volt és roppant kitartással küzdött a kereszténység emez ellenségei ellen. Hunyadi Jánossal együtt Albert királyi vezérségükért szörényi bánná tette.

Ezen sarkophag mellett kelet felé 0.48 m. távra hasonló elhelyezésben Hunyadi János síremlékét láthatjuk. A sarkophag hossza = 2.09 m., szélessége = 0.78 m. Alapzata négyes, a törzs közvetlenül a templom padozatán nyugszik. A fedőlap itt is megvan, de már nem góth stýlű szegélypárkányúval, hanem inkább renaissance stýlű tagozással, mely alul egy simából és fent körtágból áll, mely utóbbin körülfutó acantus levelek vannak. A fedőlapon fekvő látjuk a hős alakját, feje alatt párna s ennek jobb oldalán a következő felírás:

JOHANNES HV —

NYADI. CORVIN.

A párna négy sarkán bojtók lógnak le. Hunyadi János jobb kezében kormánypálcát, baljában egyenes kardot tart, vállaira köpeny borul, magas felálló gallérral, a köpeny alatt sűrű gombos hosszú dolmány van, mely alatt ismét vasvertvet visel. Lábszárait feszes nadrág fűdi. A lábszárak alsó vége és a lábfej összetört. A jobb kar alsó része is összezúzott, hasonló sors érte az arcot, csak a teljes szakáll és férfias bajusz látható még. A hős fején kócsagos fűveget hord. A fedőlap északi végén a sarkophag megalkotójának jelvénye van bevésve.

A síremlék déli végével, hasonlóan az előbbihez, a mellékhajó oldalfalához csatlakozik, a többi három oldal szabad. A keleti és nyugati oldalon domborművek vannak. Az első magyarok és törökök közötti lovas csatát ábrázol, a magyarok a dombormű jobb oldalát, a törökök bal oldalát foglalják el. A magyarok élén Hunyadi János csatázik. A nyugati oldalon levő domborművön a hadból győzelmesen

hazavonuló vitézeket látjuk, elől két lovas által vezetve, ezek közül egyik valószínűleg a kormányzó, a másik, kisebb alak fia László, ki többször kísérte atyját győzelmes csatáiban. Utánuk gyalog török foglyok haladnak hátra kötött kezekké, hátul vasba öltözött lovasok zárják be a szépen kidolgozott diadalmenetet.

A sarkophag egykor darabokra volt szétszórva s az összeállítás alkalmával az északi végét egy más síremlékről való, díszített, fehér márvánnyal borították. E márvány minősége valamint díszítőműveinek stýlusa megegyezik a székesegyház északi oldalán elhelyezett Zápolya síremlékekével. A sarkophag törzsének magassága 0.48 m., teljes magassága 0.65 m., a fedőlap hossza 2.17 m., szélessége 0.89 m., az alak 1.75 m.

Hunyadi János születés helyét és évét nem tudjuk biztosan. A kereszténység védelmében kifejtett tevékenységéért V-ik Miklós pápa 1453 év elején arany nyakláncot és hercegi címet adományozott neki, de ezeket sohasem használta. Kevéssel a nádorfehérvári diadal után a hadseregben elterjedt pestisnek ő is áldozata lett és a rettenthetetlen hős 1456-ban augusztus 11-ikén legjobb barátja, Capistrano János karjai közt lehelte ki lelkét, és kívánságához hiven a gyulafehérvári székesegyházban temettetett el.

Mellette nyugszik a szomorú véget ért, fia a fiatal László. Sarkophagja hasonló helyzetű, mint az előbbiek, oldalai azonban egészen simák, kivéve a mélső végét, melyen fehér márványból faragott dombormű van. Ez két, cimerepajzsot tartó angyalt ábrázol, a pajzsos lándzsahegygyel átszűrt medvetalp, ennek jobb oldalán F. O. és bal oldalán A. K. betűk. A dombormű, formái után következtetve, nem egykorú a síremlékekkel, mert már inkább a barock stýlus elfajult formáit tünteti fel, míg a sarkophag a korai renaissance stýlus alkotása.

Az ifjú hős tekvő alakja erős, lemezes páncélöltözetben szépen megmunkált, vörös márványból van kifaragva, lábait harapni készülő oroszlánon, a hősi bátorság jelképén, nyugtatja. Az erősen megrongált fej szép díszítésű párnán nyugszik, dús baja a vállakra omlik, fejét főveg fűdi. Az alak lemezes páncélja alatt még láncinget visel, vállain palástot hord. A jobb és bal kar alsó része letört, derekán jobb oldalt szíjrol lelógó tör van, bal oldalán kardja fűgött. A hóstól jobbra, balra címert tartó angyal fekszik, magasra felnyúló szárnyakkal. Az elsőnek pajzsán a Hunyadiak hollója van, a másodiknál hármás balomból farkas emelkedik ki. Az angyalok bő redőzött, hosszú ruhát viselnek. A lábánál tekvő oroszlán oldalára a következő felírás van vésve:

LADISL. HVNYA.

CORV.

E két utóbbi síremlék anyaga szintén egyenletes színű, vörös márvány.

Az 1433-ban született László, a király esküje dacára Budán öcsesével és több barátjával együtt elfogatott (1457. márc. 14.) s 1457. március 16-ikán a Szt. György téren, hóhérpallós által végezte be ifjú életét. A rákövetkező évben holttestét Mátyás király Gyulafehérvárra hozatta és apja melé temettette; valószínűleg ekkor rendelte meg a két síremlékét apja és bátyja számára.

E három síremléknek valószínűleg ugyanazon mestere volt, erre utal a sarkophagok megegyező technikája, de az

első, t. i. ifj. Hunyadi Jánosé előbb készülhetett, mint a másik kettő, ezt egyrészt abból lehet következtetni, hogy János vitéz korábban buuyt el, mint bátyja és unokaöcse, másrészt abból is, hogy siremlékének stylusa más, mint az utóbbiaké, mert míg amaz a késő góth formákat mutatja, addig a másik kettő inkább a renaissance stylum alkotások közé sorozandó. János vitéz siremlékét bizonynyal bátyja, Hunyadi János készítette, mert nem gondolható, hogy a szerető testvér öcse sírját emlék nélkül bagyta volna, míg a kormányzó és fia László siremlékét vagy Mátyás király, vagy Szilágyi Erzsébet csináltatta.

E korban kivételes jelenséggel találkozunk Hunyadi János sarkophagjánál. Míg a régibb időkben pikkelyes páncél és bő palást képezi az ily siremlékeken előforduló alak ruházatát s a 14 ik század végétől a 16-ik közepéig többnyire vasvértzet, lemezes páncél borítja a hős testét, fejét pedig vassisak fűdi, addig Hunyadi János szobrán magyar nemzeti ruhát látunk, fején kőcsagas kalppal. E korból szobrok a 15 ik század 70-es éveitől szakállal és bajusszal vannak ábrázolva, így Hunyadi János, Ujlaki Miklós és több főpap siremlékén. A későbbi siremlékek szobrain már leborotvált arcokat találunk. Ezen szokást Mátyás király hozta divatba, a ki az Olaszországban akkor elterjedt szokás szerint bajuszát és szakállát leborotváltatta. A haj rendezés hosszú. A világi urak lábainál oroszlan van, a főpapok lábainál pedig gyakran kutya, előbbi a bátorság, emez a büség jelképe.

Baytai József Antal báró rendeletére 1766-ban e sorkat „a régészet iránti kegyeletről”, miként azt Szereday Antal írja, mélyen kiásták, de semmire se akadtak.

Hunyadi János, Vajk vitéznek, Zsigmond király udvari katonájának s Morsinai Erzsébetnek fia és Serbáú oláh kenéz unokája, nem csak mint Magyarország legkiválóbb hőse, de általában mint az egész kereszténység vitéz védője, öcsésével és fiával együtt megérdemlik, hogy ha hamvaikat nem is, de legalább siremlékeiket őrizték és tartsuk fenn kegyelettel.

Gyulafehérvár, 1896. november 3.

Csányi Károly,
műépítész.

Üti karcolatok.

(Folytatás.)

IX.

Karlsbadtól Marienbad Eger városán keresztül személyvonattal három és fél óra 2 frt 67 kr. erejéig. Égerben eszembe jutott, hogy itt lakott, innen indult ki hadával és később itt életelt meg a híres Vallenstein, a 30 éves báborának mítoszi alakja.

Marienbad már egyszerűbb fürdő. Gyönyörű szép fenyvesek között fekszik. Hideg forrásai különösen hízás ellen hatásosak. A vizet praktikus szivattyúval huzzák fel a kútakból. Meglehetősen szép közönség van itt is. A fürdő a Premonstriei tulajdona, kiknek itt szép templomuk van. Az utak itt mindenütt fészületek és szent képekkel vannak díszítve, mit Karlsbadban nem lehet látni. Drágaságban úgy látszik, hogy versenyezni akar Karlsbaddal.

Megjegyzem különben, hogy a magyar fürdők is méreg drágák, de kényelem és elegancia nélkül!

Pedig hirtelen gazdagodási vágy nélkül a mi fürdőinket

is be lehetne úrilag rendezni. De persze abhoz egy kis komolyság, értelem és szoliditás kívántatik. Ezek mellett haladnánk is, meg hozzá gazdagodnánk is. Azonban úgy, a mint én több helyen tapasztaltam, soha sem fogunk baladni. Rossz étel, rossz ital, rossz kiszolgálás, poloskás szállás, méreg drágaság, figyelmetlenség, gorombálkodás, tisztatlanság, stb. még se fürdőt, se várost nagygyá nem tettek. Pedig nálunk többnyire így megy. A vendéglős vendégével szemben úrrak akarja magát feltüntetni, de úriságával megegyezhetők tartja vendégét kegyesen megkoppasztani. Ha parasz van, ő áll a kert felől, a fürdő igazgatók pedig szintén mindenkivel szemben mutatni akarják, hogy ott ők az urak. Pedig inkább úgy kellene lenni, hogy a szép rend és kényelem miatt a vendég keresse a finom és gondos igazgatót, hogy neki gratuláljon. A vendéglöst is inkább szeretné a közönség asztalkendővel kezében az étteremben látni a pincérek között, hogy a tisztességes kiszolgálásra ügyeljen. Szolid és nem szélhámos vendéglőkben így megy a dolog. És a vendég szívesen jó ilyen vendéglőkbe máskor is.

De nálunk a vendéglős egy saison alatt megakar gazdagodni. Jövőre nem számít. Azért jaj annak a vendégnek, kit egyszer megcsiphet. Gondolja magában: most kezeim között van; ki tudja kerül e még oda? most élek tehát az alkalommal és megdézsmálom a zsebét; ő maga aztán kártyázik; a konyhaszemélyzet és pincérhad pedig teszi, a mi neki tetszik. A vendég pedig tőr és fizet, mert különben nem nobel embernek deklarálják. Így nem élünk meg. Orvosi karunk sem hazafias, mert a patiensket majdnem mind külföldre küldi. Ez pedig nem szükség. Az Isten adott nekünk is elég meleg és hideg ásványforrást, melyek gyógyító erejükkel tudnak úgy hatni, mint a külföldiek, ha nem jobban, csak hogy kultiválni kell illő módon és komolysággal; mi úgy hiszem, orvosi karunknak egyszersmind hivatásszerű kötelessége is volna. Bámulattal néztem a püstyéni, nagyváradi, herculesfürdőt, budai, margitszigeti stb. meleg forrásokat, úgyszintén a tátrai, bártfai, borszéki, tusnádi, torjai, málnási stb. hideg forrásokat, melyeket a németek eddig világhírű fürdők meg-alapítására használtak volna fel, nálunk pedig csak kezdetleges fürdöhelyek. Trencsén volna még a legelőkelőbb, de ez is olyan, hogy néhány nap múlva az ember úgy érzi, mintha rablótányára tévedett volna.

Eljűnk becsületesen a természet adta kincsekkel és akkor jó lesz minden!

Marienbadban is volt egy kis kalandom. Ott szokás az étterembe lépéskor feléig meddig köszönni. En is tehát köszöntöm. Azonban néhányan számba sem vették. Ez szonantott. Olyan helyre ültem, hol szélhűzés nem volt, és ahonnan mindenkit látbattam. Ekkor amaz illetleneket kezdettem irgalmatlanul nézni, mi oly hatással volt, hogy lassacskán eltávoztak mind, még az ételöket is ott hagyva. Azután más oldalra néztem, hol egy fiú és egy rendkívül kövér, de különben szép arcájú, 12 éves leányka esintalankodtak anyjuk mellett, mi a vendégeket boszantotta. No gondoltam, ezeket is jó volna másfelé küldeni.

Az anyja eleget mondotta nekik, hogy viseljék jól magukat, mert az a tisztelendő úr jövőben tanítani fogja őket s ezért megbüntefi: nem használt semmit. Ekkor elhozták számomra is a sültet. Kezdettem nagyokat falni és hozzá szemeimet forgatni. Nem kellett több. A gyermekek rémitő

módon kezdettek kacagni, és bebujtak az asztal alá. Senki sem tudta, hogy miért teszik azt. Egy szót se tudtak szólani, csak néztek felém. En meg hidegen viseltem magamat. Végre elesenededtek, de nem mentek el, pedig már ebédelték volt. Ekkor bort rendeltem. Hoztak egy érdekes vékony hosszú flakóval. Ezzel ismét úgy kezdtem grimaszok kíséretével manipulálni, hogy a gyermekek újból rémitő kacagásba törtek ki. Ki az anyuk pedig fogta őket, egyenkint kitette az utcára, majd visszajött, fizetett és ment, szégyenkezve a gyermekek csintalansága miatt. Ezekután már rendben voltunk.

Azután séta közben találkoztam több pappal, köztük dr. Suchy Béla tábori lelkész úrral; úgyszintén kedves házi orvosunkkal, dr. Setz Károly úrral, ki szép és művelt neje fel szintén meglátogatta ezt a kies fekvésű fürdőt. Igen jól esett nekem, hogy idegen helyen ilyen kedves ismerősöket volt szerencsém látni.

X.

Augusztus 2-án a gyorsvonat rohant velem Drezda felé. Fizettem neki II. oszt. után 11 frt 70 krt. És ezért csacsáz-tam 8 és fél óra hosszágig. Az út hegyes-völgyes tájakon vezet keresztül, melyek nem valami szépek, de nem is igen termékenyek. Komló itt is elég van, és gyár. Égerben már feltűnnek a szász atyafiak. Az állomás egyik vége úgy látszik, hogy hozzájuk tartozik. Érdekes jól táplált pocok alakok. Egyenruhájuk is nagyon eredeti. Az ember muszkának nézde őket, hosszú kabátjuk és muszkás sapkájuk után, ha nem tudnák, hogy ők szászok.

Azonkívül ér őket sovány, goromba embereknek képzeltem, de ők bizony piros poszgas arcúak és elég finomak valának. A mikor tovább indultunk, észre vettem, hogy már csakugyan szász vasúton vagyunk. A kocsi érdekes. Kétszer olyan hosszú mint Magyarországon. Ablakai nagyon szélesek. Folyosója is van, mert gyorsvonati kocsi. Színe sötét pirosba játszó. Elég gyorsan futott velünk. Voitiersventh-nál fél óráig álltunk. A podgyászunkat revideálták. Elég tisztességesen bántak velünk a fináncok. Alig nézett egyik a kézi táskámba, azonnal megcédulázza azt, hogy mehessenek tovább. Égertől kezdve már német minden. Csak márkokban és pfeningekben számoltunk. A német nyelv itt már nehezebb. Drezda közelében mind nagy erdők között haladtunk. Drezdába este érkeztem. Útmutatómból kinéztem, hogy az állomáshoz köze is vannak szállodák. Egyet megjegyeztem magamnak, és ki szállás után kérdeztem egy fiakkerest, hogy merre van. És az leugrott kocsijáról, és legszívesebben megmutatta, hogy merre van az, kijelentve, hogy öt perc az egész. Ez a finomság bérkocsistól nagyon jól esett. Elsétáltam tehát gyalog, természetesen podgyászomat saját kezemmel cipelve, és szállást vettem a Hotel Bristolban. Éppen fél kilenc volt este. Elegáns vendéglő, de mellette van még egy elegánsabb. Az drágább is. Ez jó volt nekem. A beírásakor nevettem a könnyvezető. Kérdem miért nevet? Azért, mert az úr magyarnak írja magát, pedig nem magyar. Ösmeri a magyarokat. Hát mi vagyok? Kérdem. Angol, felelt ő mosolyogva. No hát legyenek angol, mondám, ha ön úgy kívánja, és lettem angol. A vacsoráért, mely natur szeletből, valami izzal fűszerezett omlett-ből és fél flakó borból (3.5 dl.) állott, fizettem négy márkot, azaz circa 2 frt 40 krt. Kalapot s pálcát nem szabad itt az étterembe vinni. Aug. 3-án reggel megnéztem a Király-kert mellett elbuzódó külvárost és a

király-kertben levő régiség muzeumot. A külvárosban érdekesen reggeliztem. Kérek fehérv kávé. A vendéglős kérdezi, hogy több téjjel-e vagy több kávéval? Mondom, több téjjel. És ő futott, magában mondogatta, hogy mehr milch, mehr milch, de mégis kiállt a konyhába, hogy mehr kaffee weniger milch és úgy hozta. Nem adott melléje sem kenyérfélét, sem vizet. A kávéskanna meglehetősen nagy volt, körülbelül fél literes. de nem volt tele. A tejes kannácska pedig lehetett fél decis. Ez tele volt. Gondolkoznom kellett, hogy mit csináljak most. Sok vendég volt, de azok inkább söröztek és így nem tudtam ellesni, hog, ők miképpen kávéznak. Annál nagyobb volt a baj, mert ők folytonosan bámulva néztek és én nem óhajtottam, hogy valami szokatlan dolgot csináljak, s ők engem anisano kinevessenek. Mégis fölálítam magamat. Olyan komolysággal, mintha én lennék a legnagyobb szász, a cukornak felét nagy kommoditással csészembe tettem.

Azután a fekete kávéból tölem kitelhető legnagyobb lassúsággal csészémet szinte tele töltöttem és elyan fogással, mintha Angliát és hódítottam volna meg, a téjnek felét a csészében levő fekete kávé tetejébe öntöttem. És csodák csodája: a kávé egészen fehér lett. Azután ujságot olvasgatva beszűresöltem a kávé és még egyszer annyit készítve azt is. Láttam, hogy senki sem nevet, hanem csak előbbi módon bámulnak reám. Ebből arra következtettem, hogy helyesen csináltam mindent.

(Folyt. köv.)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Szózat

a magyar hazafiakhoz.

Ezer esztendeje, — üzzel, lüanggal, víbarral és vérral teli ezer év, — hogy Arpád leszállt a hegyekről és először megittatta lovát a Tisza éltető vizéből.

A mi vére a magyarnak elfolyt ez idő alatt az Arpád foglalta haza védelmében, ha egy mederben hömpölyögni látnók: szörnyű biboiszniú folyam lenne az, egy vér-Tisza, mely megfenéte egymaga a Dunát és a fekete tengert a a rubint színére.

És a küzdelem nem érte végét. A harc folyik tovább, a riadó hívja a honfiakat csatára ma is az ezeréves birodalom térein, a második ezer év küszöbén; hívja harcra, döntő csatára. És a küzdelmet, a melyet bárd, buzogány és repülő nyilvesző kezdett; melyben utóbb kard élen nyargalt; golyós szágnlott adva-véve a halál: a küzdelmet mostan a béke, civíliáció emésztőbb tegyverei folytatják.

Az eke, kalapács, a cirkalom, a toll, nyomtatott betű, vivják a harcot,

A szorgalom, a takarékoság, a munka, a szeretet szentháromsága: ember, haza és szabadságszeretet állanak csatornokban.

Halljátok meg szómat mind ti magyarok, testvérek, hazafiak és jusson a beszédem feltárt szívetekbe!

Ötször kiirtva, ötször feltámadott és megsokasodott a magyar ősei földjén, és áll ma is, fejedelmi szép nyelvével az Isten trónját ostromolva imádsággal és hállaadással.

Az Isten, a ki karjába acélt, kardjába lángot, szívébe vitézséget, elméjébe világosságot ada mindig és győztesse tette

mostoha időkön és ádáz ellenségeken: Isten most ihlesse meg szívét és leheljen bele erkölcsöket, a melyek győztessé teendik a második ezer év keményebb barcaiban.

Tekints ob magyar, a ki az ország szívében, áldott földeken, virágzó városokban magad sokaságában, biztosságod ezetének elégségében lakozol: tekints, te boldog, országod határszéleire, ahol elszórvá, megostromolva, ember és természet mostohaságában életedet és álmod nyugalmát, nyelvedet és kezéd munkáját elszánt küzdelemben, emberfeletti feláldozással védik és őrzik előőrseid, magyar testvéreid, idegen tajok közé, idegen nyelvre szórt drága szigetek.

Hősök, a kik külső, ellenséges célzatoztól táplált támadások ellen védik a talpalattnyi földet, védnek egy-egy iskolát védnek egy-egy templomot, védik családok magyar szent telyét és szinte roskadoznak az emberfeletti harcban.

Mikor a királynak háboruja támad, mire oktatoja az irás? Azt mondja, a böles király eleve számon szedi a katonaságát, edzi és szervezi s mikor a trombita rian, előre küldi és serege megszerzi neki a babért s a diadalt.

A mely király pedig nem gondol eleve hadseregére, hanem csak mikor csatára szólítják, hirtelen szedi össze és ámbár példát mutatva, maga rohan előre: az a király nem csak elveszti a csatát, hanem maga is az ellenség fegyverének áldozata lesz és hevenyészett serege ki kardra hanyódik, ki szétszóródik.

Vedd elmédbe testvérem és anyám egy személyben királyi magyar nemzet, fejedelmi nép, hogy a böles király dolgát kövessed.

Ne várd meg, a míg idegenek megfujják a harciadót, hanem gondold eleve, gondold a béke idején a te katonaidra, a kik szent kincseidet: magyar nyelvedet, magyar nemzetiségedet, nemzeti műveltségedet máris szorongatva védik: szervezd fel őket, tegyvered fel őket, edzed meg őket önfeláldozó hivatásukra hogy, mire a trombita szava a te hajlékodat eléri süvítő hangjával, sereged készen, erősen, bátran, lelkében és kezében a biztos diadal tegyvereivel vehesse fel éretted a harcot.

És te diadalmi indulóval, lengő zászlóval indulj dicsőség második ezerévébe, nemzeti nagysággal, magyar szívvvel, Arpád bódító erejével.

Igy szót hozzád innen a Kárpátok aljáról, félkézzel építve, félkézzel birközva, egész lelkével érted lángolva egyik szerény, de hűségében meg nem szárnyalható katonád: a felvidéki magyar közművelődési egyesület, mikor testvérként üdvözöl és nebul munkájához támogatásodat kéri.

Nyitra, 1896. május hónap.

Gróf Károlyi István a „F. M. K. E.” elnöke. *Thurócy Vilmos*, cs. és kir. kamarás, főispán, tiszteletbeli elnök. *Rákosi Jenő*, tiszteletbeli elnök. *Csíkay Károly*, Zólyomvármegye alispánja, alelnök. *Libertiny Gusztáv*, kir. tanácsos, Nyitravármegye tanzelügyelője, tiszteletbeli alelnök. *Szontagh Pál*, v. b. t. t., főrendiházi tag, tiszteletbeli elnök. *Gróf Degenfeld Lajos*, tiszteletbeli elnök. *Craus István*, a III. oszt. vaskoronarend lovagja, Nyitravármegye alispánja, ügyvivő alelnök. *Dr. Gyürky Gejza*, Nyitravármegyei tisztifőügyész, tiszteletbeli alelnök. *Lőrinczy György*, a „F. M. K. E.” központi titkára.

IRODALOM.

Neveléstudományi értekezések az évvégi értesítőkből.

Év végével kiosztjuk a bizonyítványokat és az iskola egy évi életéről szóló értesítőt. A csekély számban megjelenő szülőket oktatjuk, hogy ezzel vagy azzal a fiúval így kellene tenni. A szülők pedig az iránt érdeklődnek, hogy milyen érdemjegyeket kapott fiok. Hogy erkölcsileg fejlődött-e, jelleme szilárdult, erősödött: arról nem tudakozódnak. Nem is anyira azért kíváncsiskodnak a bizonyítvány iránt, hogy mennyire haladt gyermekük egyes tudományok elemeiben, miut inkább, hogy épen meglábalta-e az osztályt. A szülők nagy részének sem fiai erkölcsi erősödése, sem tudománybeli előhaladása nem nagyon tekszik a szíven. Egy gyenge haladású tanuló anyja úgy kívánt a tanárookra bálni, kik el akarták buktatni, hogy az ő fiának nincs tudományra szüksége, hanem csak a bizonyítványra. Ha pedig az esztendő a fiúra rosszul üt ki, versenyt szidja a szülő fiával a tanárt, jóllehet a legtöbb esetben épen a szülők részén a mulasztás, mert a család a nevelésben ráharul kötelességét nem teljesíti. A tanügyi körök általánosan e fogyatkozást tartják az iskolák előhaladásában a legveszesebb bajnak. Epen azért nem feltűnő, ha a középiskolai értesítőkből közzétett értekezésekből három foglalkozik az iskola és a családnak viszonyával a nevelésben az értekezések számát az iskoláknak a millenniumra írt története foglalván el helyüket, alig tehetjük büsz—hüszonötre.

Azért ismertetjük ezen nevelési értekezéseket, hogy olvasóközönségünk, mely naggyobbára tanítással és neveléssel foglalkozó egyénekből telik ki, lássa azon kérdéseket, melyek a tanító világot, nem csekély mértékben érdeklik és saját körében a szülők között helyesebb eszméket terjesszen.

Legtöbb gyakorlati tanácsosal *Jankovszky D. igazg.* helyettes *„Egy-két szó a t. szülőkhöz és helyetteseikhez”* című értekezésében találkozunk (a körmöcbányai m. k. áll. főreális. értesítőjében.) A tanár a gyermeket csak 4—5 órára kapja kezébe, míg otthon 18—19 órát tölt. Így a mit az iskola nagy fáradsággal épít, nehany futó pillanat otthon könnyen szétrombolhatja. Minden családnak, ismernie kellene a neveléstudomány elveit, hogy iskola és család karöltve munkálkodjék a nevelés feladatán.

A ki gyermekét lakása helyén nem járathatja iskolába, a szállásadó megválasztásában vagy tapintattal járjon el. Kérjen tanácsot az igazgatótól vagy a tanároktól. Ebben a tekintetben gyermekei tanácsát ne kövesse, minthogy azok gyakran mellékes célokból kívánnák az elhelyezést oda, hol pl. teljeseb szabadjára bagyják. A szülő igyekezzék arra, hogy gyermeke a szülői házához hasonló helyzetbe jusson. Az esetlegesen szerföltölti kényelem ne puthitsa el, de a nélkülözés se szegje kedvét.

A szülő vagy szállásadó rendre, tisztaságra maga figyelmeztesse a tanuló. Könyvekkel és másnemű tanszerekkel jól lássák el. A legnagyobb, nemtörődömségnek a jele ha pl. cipő hiánya miatt napokat kell mulasztania.

A szülő vagy helyettese ügyeljen a növendék rendelkezésére álló idő beosztására. Ne engedje, hogy a szabad idő csatangolásra fordíttassék s a helyett aztán 11—12 óráig gyötörje a tanuló testét, hogy az elfecsérelt időt némileg pótolja. Test és lélek egyenlően fontosak, az egészséges test a léleknek eszköze, melyek épen azért inkább erősítésére

